

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

DOI 10.31651/2524-2660-2019-2-3-9

ORCID 0000-0003-0423-3154

ФІЗЕШІ Октавія Йосипівна,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти,
Мукачівський державний університет

e-mail: oktaviia.fizeshi@gmail.com

УДК 373.3(477.87) «40/50»

ІДЕОЛОГІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ РЕГІОНІ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТТЯ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ)

Приєднання Закарпаття до складу Радянської України після завершення II Світової війни призвело до системних змін в усіх сферах суспільного життя. Діяльність шкіл була перебудована за радянським взірцем, де провідну роль відіграла комуністична ідеологія. Професійна діяльність учителів початкових шкіл регламентувалася нормативними документами, спрямованими на ідеологізацію їх діяльності зокрема, та освіти в цілому.

Ключові слова: *початкова школа, вчитель початкової школи, ідеологізація професійної діяльності вчителя, полікультурний регіон, Закарпаття.*

Постановка проблеми. Інтенсифікація глобалізаційних процесів, стрімкий розвиток інформаційного суспільства зумовили переосмислення системи підготовки педагогічних кадрів, здатних до забезпечення підвищення якості початкової освіти в умовах полікультурного регіону. Доцільність нашого дослідження зумовлена суперечністю на рівні кадрової професіоналізації, а саме: між потребою у контекстно-компетентнісній підготовці вчителя початкової школи та необхідністю врахування її національно-регіонального компоненту. Педагогічна діяльність – це особливий вид соціальної діяльності, спрямований на передачу від старших поколінь до молодших накопиченої людством культури та досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку і підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві. Діяльність учителя є залежною від суспільного розвитку, а також від державної політики в галузі освіти. Історично так склалося, що професійна діяльність вчителя набувала певного ідеологічного спрямування, адже навіть у найдемократичнішій державі в сфері освіти реалізується державна ідеологія. Показовою в цьому плані є професійна діяльність учителів у Закарпатті, де впродовж століть мирно співіснувала

велика кількість національностей та представників різних релігійних конфесій, які взаємозбагачували культуру, традиції та освіту одне одного. Разом з тим, у першій половині XX століття територія Закарпаття почергово входила до складу різних державних утворень – Австро-Угорської імперії (до 1919 р.), Чехословацької республіки (1919-1939 рр.), Угорщини (1939-1944 рр.), Радянської України (з 1944 р.), що є важливим критерієм у контексті нашої наукової праці. Адже освітня політика держав, до яких уходило Закарпаття, була важливим чинником (разом із соціально-економічними, суспільно-політичними та культурними) ідеологічної спрямованості професійної діяльності вчителів. Вважаємо, що найбільше тенденції до ідеологізації діяльності вчителів проявилися в перші роки після завершення II Світової війни, адже приєднання Закарпаття до Радянської України призвело до незворотних процесів у всіх сферах життя краю. Об'єктивний історико-системний аналіз цього досвіду розширить можливості визначення перспектив реформування української початкової школи в контексті єдиного освітнього простору.

Сучасними вітчизняними науковцями розкрито теоретико-методологічні аспекти та шляхи оновлення педагогічної освіти (В. Андрущенко, А. Бойко, В. Бондар, О. Дубасенюк, В. Луговий, О. Мороз, О. Сухомлинська та ін); ретроспективу становлення педагогічної професії в Україні (Н. Дем'яненко, О. Дзевєрін, М. Заволока, В. Майборода, Л. Семеновська та ін.) та, зокрема, в Закарпатті (В. Гомоннай, М. Талапканич, В. Росул, О. Фізеші та ін.).

Достовірність нашого дослідження підтверджується комплексом застосованих методів дослідження, серед яких:

пошуково-бібліографічний – з метою вивчення архівних, бібліотечних і музейних каталогів, фондів, описів та бібліографічних видань; *контент-аналізу* архівних матеріалів (наказів, розпоряджень керівних органів освіти) з метою виявлення ретроособливостей організації і змісту професійної діяльності вчителів; *хронологічний, ретроспективного логіко-системного аналізу* - як основа вивчення особливостей ідеологізації роботи вчителів початкової школи Закарпаття радянського періоду.

Мета статті – вивчити особливості реалізації державної ідеології в контексті професійної діяльності вчителів початкових шкіл у Закарпатті повоєнного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна нова влада, яка в різні роки приходила на Закарпаття, більше уваги приділяла розвитку своєї національної культури (Австро-Угорщина – угорської, Чехословаччина – чеської та русинської, Угорщина – угорської та русинської), тому з приходом радянської влади велика кількість проукраїнської інтелігенції з радістю вітала Маніфест Першого з'їзду Народних Комітетів 26 листопада 1944 р. про приєднання Закарпаття до Радянської України. Проте невдовзі місцеву інтелігенцію чекало розчарування, оскільки «до Закарпаття у 1945 – 1946 рр. було надіслано з центру близько півтисячі комуністів... Їх ставлення до місцевої культури, етнографії та до місцевих кадрів, – зазначає В. Габорець, – переважно було негативним, а дорікання закарпатській інтелігенції у «місництві» не сходило з їхніх уст» [1, с. 379]. Непримиренна боротьба проти всіляких проявів буржуазного націоналізму виявилася для історії Закарпаття занадто фатальною. Багато відомих громадських діячів краю, серед них чимало освітян та педагогів, були оголошені ворогами народу, запроданцями тощо. Зокрема, серед засуджених та закатованих радянською владою був один із найвідоміших, після О. Духновича, закарпатських педагогів – А. Волошин, чия науково-педагогічна та освітня діяльність була визнана європейською педагогічною спільнотою. Про це П.-Р. Магочій зазначає так: «У Радянській державі історії надавалося ще більшої ваги, бо вона вважалася «могутньою зброєю» комуністичного виховання, [яке] цілком має служити справі боротьби за комунізм.

... Звичайно, в радянській історичній концепції ніколи не бракувало «ворогів народу». Найбільшим із них була греко-католицька, або уніатська церква, що всі триста років свого існування (1649–1949 рр.) була зняряддям латинізації, мадяризації та економічного гноблення. Чорною барвою змальовували й феодальний угорський режим, що існував до 1918 р., і буржуазно-демократичну Чехословацьку державу Масарика (разом із місцевими «імперіалістичними найманцями» – губернаторами Жатковичем, Бескидом і Грабарем). Зрештою найгірші епітети приберегли для «фашистських перевертнів», що служили гітлерівській Німеччині (Волошин, Ревай), яка встановила «маріонетковий» автономний уряд у 1938 – 1939 роках...» [2, с. 156]. Але на сучасному етапі імена всіх визначних громадсько-політичних діячів, у тому числі й А. Волошина, реабілітовані, належно оцінені їх внесок у розвиток освіти й педагогіки Закарпаття.

Радянською владою Закарпаття поширювалася так звана масова культура, яка була перенасиченою комуністичною ідеологією, задля контролю над свідомістю людей, формуванням у них поваги до ідей комунізму, забезпечення комуністичного виховання. Так, у колишніх хатах-читальнях, організованих товариством «Просвіта» та «Обществом ім. Олександра Духновича», у церквах були створені сільські клуби, які й повинні були реалізувати вищезазначені завдання. Таким чином, тоталітарний контроль держави над суспільно-політичним (однопартійність, відсутність інакомислення, формування ідейної людини), культурним (соціальний реалізм, «масовість» культури, контроль над формуванням комуністичної свідомості) життям закарпатською краю слугував контекстом для здійснення реформи системи освіти, в тому числі й професійної діяльності вчителів.

У перші роки приєднання Закарпаття до Радянської України шкільництво зустрілося з кадровою проблемою, адже гостро не вистачало вчителів, оскільки багато їх покинуло свої посади і переїхали до Угорщини й Чехословаччини, не схотівши працювати в нових умовах, частина – не повернулася з війни, а в гірських районах навіть у найкращі періоди розвитку освіти та шкільництва Закарпаття завжди не вистачало вчителів. Тому важливим завданням но-

вої влади стало створення належних умов для вирішення кадрових питань. Уже 26 грудня 1944 р. уповноваженим Народної Ради Закарпатської України (далі: НРЗУ – Ф.О.) в справах освіти І. Керчею в окружні шкільні інспекторати були надіслані листи з проханням до всіх учителів, які через війну змушені були залишити свої робочі місця й ще не повернулися до них, «негайно зголоситися до служби... Учителів, котрі негайно не приголосяться буде ся поважати, що вони добровільно службу залишили і на учительську посаду не рефлектують» [3, арк. 1], «вчитель, професор або викладач шкіл /.../ може залишити вчительську службу тільки тоді, коли его резігнація (тут: заява на звільнення – Ф.О.) буде прийнята Уповноваженим НРЗУ в справах освіти» [4, арк. 33]. 20 січня 1945 р. головою НРЗУ була видана постанова «О компетенції місцевих і округових народних комітетів в справах педагогів», в якій зазначається, що прийняття на роботу вчителів та вихователів у школи та дитячі садки належить до компетенції уповноваженого НРЗУ в справах освіти, а також «з огляду на сьогоднішній недостаток педагогічних кадрів уповноважений... може тимчасово уповноважувати і уряди округових шкільних інспекторів, щоби в випадку крайньої потреби приймали до державних народних початкових шкіл помічних вчителів» [5, арк. 7]. Фактично ця постанова дала можливість всім бажаючим, хто мав відповідні документи (свідоцтво про закінчення горожанської школи або гімназії, вчительський диплом, довідку про стан здоров'я, документи про попередню службу, довідку про благонадійність, свідоцтво про народження, свідоцтво про належність до нової вчительської сили), вступити на посаду вчителя початкової школи. Помічним вчителем, згаданим вище, у початковій школі може бути «абсолювент (тут: випускник – Ф.О.) середньої школи (гімназії, торговельної академії або промислової школи), який наприкінці шкільного року має намір зробити диференціальний іспит з вчительської семінарії» [3, арк.15]. Проте вчителі, які працювали в закарпатських школах за попередньої влади, не поспішали приступати до роботи в нових умовах і нестача вчителів відчувалася надзвичайно гостро, що й спонукало Народну Раду опублікувати 6 жовтня 1945 року Постанову «Про забезпечення шкіл вчителями», згідно з якою в

обов'язковому порядку всі, хто до 1940 р. працював на посаді вчителя початкової школи, а також ті, хто за даний період одержав педагогічну освіту, зобов'язувалися «зголоситися у відділі освіти НРЗУ для призначення їх до вчительської служби» [6, арк. 20]. У випадку, якщо вчитель працював на іншій роботі, окрім партійної, то і вчитель, і працедавець за невиконання цієї постанови притягалися до судової відповідальності.

Новостворена влада намагалася всіляко здійснювати контроль над свідомістю вчителів, саме з цією метою 29 березня 1945 року був виданий Циркуляр «Про обереження педагогів від буржуазної націоналістичної ідеології, розповсюджуваної фашистськими окупантами в минулому». В передмові до цього документу засуджуються протистояння в мовному питанні, які мали місце між інтелігенцією краю в дорадянський період, політика Угорщини називалася профашистською, навіть не погребували згадати про Волошинівську Карпатську Україну (тут: А. Волошин напередодні Другої світової війни був яскравим представником проукраїнської інтелігенції краю – Ф.О.) як про буржуазно-націоналістичний елемент. Основне призначення Цирюляру – «всім окружним шкільним інспекторам спрямувати свою роботу, щоб у всіх ввірених їм школах, в рамках політзанять, педагоги навчали своїх вихованців національним принципам Леніна-Сталіна» [7, арк. 1]. З метою викорінення націоналізму серед населення Закарпаття педагогам рекомендувалося використовувати у навчально-виховній роботі з учнями яскраві приклади подвигів Червоної Армії у боротьбі з фашизмом, трудові подвиги радянських людей.

Нова радянська влада Закарпаття напередодні нового 1945–1946 навчального року розпочала підготовку власних педагогічних кадрів, зокрема було реорганізовано мережу вчительських семінарій та постановою НРЗУ було затверджено «Тимчасове положення учительських семінарій Закарпатської України», згідно з яким їх завданням було – «готувати висококваліфіковані, політично-грамотні і віддані справі Батьківщини кадри вчителів початкової школи» [8, арк. 63]. Як видно з документу, ідейна спрямованість стала визначальною в системі підготовки вчительських кадрів. Педагогічні училища, які діяли на території Закарпатської

області, розпочали роботу за навчальними планами педагогічних училищ УРСР, про що свідчить Постанова Ради Народних комісарів УРСР № 379 від 7 березня 1946 р. «Про продовження терміну навчання в педучилищах Закарпатської області», згідно з якою продовжено термін навчання на II – III курсах педагогічних училищ на один рік, а для перших курсів термін навчання продовжено на три тижні тому що: «слухачі педучилищ Закарпатської області до вступу в педучилища не вивчали зовсім геометрії, алгебри, української мови й літератури, російської мови й літератури, географії СРСР, історії СРСР, Конституції СРСР, Конституції УРСР» [9, арк. 46].

Радянською владою було докладено чимало зусиль у розбудові шкільництва [10, с.43-47], але, попри досягнення в шкільній справі, все ж існувало багато проблемних моментів. Зокрема, в Постанові НРЗУ та Центрального комітету Комуністичної Партії Закарпатської України (далі: КПЗУ – Ф.О.) від 15 грудня 1945 р., вказуються такі недоліки:

- «у значній частині шкіл ще немає потрібного більшовицького порядку, чіткості й організованості в роботі;

- обласний та більшість окружних та міських відділів освіти недостатньо контролюють роботу шкіл і вчителів, не надають достатньої допомоги директорам, вчителям у їх повсякденній роботі;

- не у всіх школах проводиться робота з підвищення успішності та дисциплінованості учнів;

- відсутність у керівників навчальних закладів відповідальності за якість піонерської та комсомольської роботи;

- окружні комітети комуністичної партії та окружні народні комітети (Мукачеве, Свалява, Волівець та інші) не вникають у роботу шкіл, не надають потрібної допомоги, що призводить до систематичного недоодержання вчителями продуктів харчування, палива, а подекуди й заробітної плати;

- незадовільне постачання школам підручників та зошитів (Волівецький, Рахівський округи – обидва гірські);

- відсутність політичного розуміння важливості комплектування шкіл за мовою дітей, наслідком цього в Мукачеві до цього часу ще не організовано середньої школи з українською мовою» [11, арк. 1].

Як бачимо, переважна більшість недоліків стосується здійснення партійно-

ідеологічної роботи, управління народною освітою, а також виявлено ряд соціально-економічних проблем, які, попри бездоганне забезпечення на законодавчому рівні, в практику життя втілювалися складно.

З метою вирішення цих проблем Радою народних комісарів УРСР і Центральним комітетом КП(б)У видано ряд постанов щодо скликання активів працівників народної освіти. Зокрема, це Постанова № 2093 від 29 грудня 1945 р. «Про скликання активу працівників народної освіти Закарпатської області», в якій зазначається, що 9-12 січня 1946 р. у м. Ужгороді Наркоматом освіти УРСР Закарпатського облвиконкому та обкому КП(б)У був скликаний актив працівників освіти Закарпатської області, загальною кількістю 300 осіб. На порядок денний зборів активу виносилися такі питання:

1. «Возз'єднання українських земель в одній українській Радянській соціалістичній державі та завдання інтелігенції Закарпатської області.

2. Радянська школа та організація її роботи.

3. Секційна робота» [12, арк. 232–234].

Варто зазначити, що на зборах були присутні й виступили доповідачами М. П. Бажан (заступник Голови Ради Народних Комісарів УРСР) та С.Х. Чавдаров (професор, Заслужений діяч науки).

Уже наприкінці 1946 р. була видана ще одна Постанова Ради Міністрів УРСР і Центрального комітету КП(б)У № 2062 від 13 грудня 1946 року «Про скликання наради активу працівників народної освіти західних, Закарпатської та Ізмаїльської областей» [13, арк. 155–156], згідно з якою 26–27 грудня 1946 р. в м. Києві на нараду скликався актив працівників народної освіти, на порядку денному якої стояло питання про завдання ідеологічної роботи серед інтелігенції західних областей УРСР.

Здобутки та проблеми у сфері освіти та шкільництва у перші повоєнні роки Закарпаття також відображалися у звітах та постановах центральних органів влади, були предметом обговорення на засіданнях Ради Міністрів УРСР та інших керівних структур. Наприклад, у Постанові Ради Міністрів УРСР № 1896 від 24 жовтня 1946 р. «Про стан роботи шкіл західних та Закарпатської областей УРСР» зазначається, що вчительство «в своїй переважній більшості самовіддано й сумлінно працює над поліпшенням

якості навчально-виховної роботи в школі та бере активну участь у громадсько-політичному житті. На допомогу вчителям західних і Закарпатської областей Міністерством освіти УРСР видано спеціальну літературу: збірники «Українсько-німецькі націоналісти на службі у фашистської Німеччини», «Досягнення радянської школи за 25 років», «Початкова школа». Друкуються збірники: «Постанови партії та Уряду про школу», «Радянська школа та організація її роботи», «Про викладання Конституції СРСР і УРСР в школі» [13, арк. 142–143]. На засіданні Ради Міністрів УРСР під час представлення Міністерством доповіді «Про стан роботи шкіл Західної та Закарпатської областей УРСР», наслідком чого стало опублікування Наказу Міністра освіти УРСР № 5279 від 6 грудня 1946 р. «Про стан роботи шкіл Західної та Закарпатської областей УРСР» [14, арк. 121–124], в якому зазначається, що Закон про загальне обов'язкове навчання виконується вкрай незадовільно, оскільки в Закарпатській області виникають труднощі з надходженням з Молдавської РСР підручників для закарпатських шкіл з румунською мовою навчання, також не надруковані підручники й для шкіл з угорською мовою навчання. Зауважимо, що у 1945–1946 рр. румунські школи були переведені на молдавську мову навчання. В наказі наголошується, що в Закарпатській області, як і в інших західних областях, не ведеться робота з різними заобонами та не формується матеріалістичний світогляд. Виконання наказу ставило перед владою Закарпатської України завдання – піднесення ідейно-політичного та фахового рівня вчителів, забезпечення підручниками та навчальними посібниками, організації позакласної та позашкільної роботи просвітницько-ідеологічного спрямування тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз архівних джерел засвідчив, що професійна діяльність учителів початкових шкіл в освітніх закладах Закарпаття досліджуваного періоду, в першу чергу, залежав від політики та ідеології держави. Адже радянська влада, під якою опинилося Закарпаття по завершенню II Світової війни, знищила інтелігенцію краю, намагалася утвердити норми комуністичної моралі в усіх сферах суспільного життя, в тому числі й освіти. Основні завдання з комунізації Закарпаття через

накази та постанови центральних органів влади були покладені на школу і, зокрема, на вчителів, які в процесі своєї професійної діяльності зобов'язані були поширювати комуністичну ідеологію, що в кінцевому підсумку призвело до знищення національних інтересів представників різних національностей, які проживали на території Закарпаття. Перспективними напрямками дослідження є вивчення історико-педагогічних проблем, пов'язаних зі змістом підготовки вчителів для початкових шкіл з національними мовами навчання, вдосконаленням та модернізацією системи професійної підготовки вчителів тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Нариси історії Закарпаття. Закарпатська обласна держадміністрація. Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2003. Т. III (1946–1991) / Редкол.: І.М. Різак (голова), М.М. Болдижар (кер. авт. кол.) та ін. 648 с. С. 377–380.
2. Магочій П.-Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь 1848–1948. Ужгород: Поличка «Карпатського краю», 1994. 296 с.
3. Уполномоченный Народной Рады Закарпатской Украины по делам просвещения г. Ужгород Закарпатской Украины, 25 декабря 1944 г. – 1 ноября 1945 г. Державний Архів Закарпатської області (ДАЗО), Ф. Р-177, оп. 1, спр. 2 (Распоряжения, приказы, сообщения Народной Рады Закарпатской Украины). 191 арк.
4. Уполномоченный Народной Рады Закарпатской Украины по делам просвещения г. Ужгород Закарпатской Украины, 1 декабря 1944 г. – 13 ноября 1945 г. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 10 (Переписка с окружными отделами народного образования об укомплектовании народных школ). 228 арк.
5. Уполномоченный Народной Рады Закарпатской Украины по делам просвещения г. Ужгород Закарпатской Украины, 9 декабря 1944 г. – 18 декабря 1945 г. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 1 (Постановление Центрального Комитета Коммунистической партии и Народной Рады Закарпатской Украины). 75 арк.
6. Президія Народної Ради Закарпатської України, 1 січня 1945 р. – 24 грудня 1945 р. ДАЗО, Ф. Р-14, оп. 1, спр. 618 (Постанови і циркуляри НРЗУ та листування з округовими шкільними відділами про повернення вчителів до педагогічної роботи). 32 арк.
7. Президія Народної Ради Закарпатської України, 19 квітня 1945 р. ДАЗО, Ф. Р-14, оп. 1, спр. 607 (Циркуляр уповноваженого НРЗУ в справах освіти Про обереження педагогів від буржуазної націоналістичної ідеології, розповсюджуваної фашистськими окупантами в минулому). – 1 арк.
8. Уполномоченный Народной Рады Закарпатской Украины по делам просвещения г. Ужгород Закарпатской Украины, 9 декабря 1944 г. – 18 декабря 1945 г. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 1 (Постановление Центрального Комитета Коммунистической партии и Народной Рады Закарпатской Украины). 75 арк.
9. Міністерство освіти УРСР. Канцелярія. Центральний державний архів органів влади, м. Київ (ЦДАОВ), Ф. 166, оп. 15, спр. 127 (Постанови Ради Міністрів УРСР з питань народної освіти (Том I), 4 січня – 23 квітня 1946 р.). 131 арк.

10. Фізеші О.Й. Соціально-економічні чинники становлення початкової школи Закарпаття: повосенний період. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка і психологія*. Мукачєво: Вид-во МДУ, 2017. Вип. 1(5)2017. С. 43-47.
 11. Уполномоченный Народной Рады Закарпатской Украины по делам просвещения г. Ужгород Закарпатской Украины, 15 декабря 1945 г. ДАЗО, Ф. Р-177, оп. 1, спр. 79 (Постановление Народной Рады Закарпатской Украины и ЦК КПЗУ от 15 декабря 1945 г. об улучшении работы школ Закарпатской области, отчет областного отдела народного образования об улучшении работы в народных школах Закарпатской Украины). 8 арк.
 12. Народний Комісаріат освіти УРСР. Канцелярія. ЦДАОВ, Ф. 166, оп. 15, спр. 54 (Постанови Ради Народних комісарів УРСР з питань народної освіти в УРСР, 2 січня – 22 грудня 1945 р.). 244 арк.
 13. Міністерство освіти УРСР. Канцелярія. ЦДАОВ, Ф. 166, оп. 15, спр. 128 (Постанови Ради Міністрів УРСР з питань народної освіти (Том II), 6 травня – 23 грудня 1946 р.). 163 арк.
 14. Закарпатський обласний відділ народної освіти Міністерства освіти УРСР. 16 лютого 1946 р. – 31 грудня 1946 р. ДАЗО, Ф. Р-165, оп. 2, спр. 1 (Накази народного комісара та Міністра освіти УРСР за 1946 р.). 138 арк.
- References**
1. Rizak, I.M., Boldyzhzar, M.M. (eds.). (2003). Essays on the history of Transcarpathia. Т. III (1946 - 1991). Uzhhorod: Cost accounting Editorial and Publishing Department of Press and Information Management. 648 p.
 2. Mahochiy, P.-R. (1994). Formation of national consciousness: Subcarpathian Rus (1848 - 1948). Translation from English. Uzhgorod: «Polychka of the Carpathian region». 296 p.
 3. Commissioner of the People's Rada of Transcarpathian Ukraine for Education of the city of Uzhgorod, Transcarpathian Ukraine, December 25, 1944 - November 1, 1945. Orders, orders, reports of the People's Council of Transcarpathian Ukraine. State Archiv of Transcarpathian region, F. P-177, op. 1, Ref. 2, arc. 191.
 4. Commissioner of the People's Rada of Transcarpathian Ukraine for the Enlightenment of Uzhgorod, Transcarpathian Ukraine, December 1, 1944 - November 13, 1945. Correspondence with district departments of public education about staffing public schools. State Archive of Transcarpathian region, F. P-177, op. 1, Ref. 10, arc. 228.
 5. Commissioner of the People's Rada of Transcarpathian Ukraine for Education, Uzhgorod, Transcarpathian Ukraine, December 9, 1944 - December 18, 1945. Resolution of the Central Committee of the Communist Party and the People's Council of Transcarpathian Ukraine. State Archive of Transcarpathian region, F. R-177, op. 1, Ref. 1, arc. 75.
 6. Presidium of the People's Council of Transcarpathian Ukraine, January 1, 1945 - December 24, 1945. Decrees and Circulars of the NRZU and correspondence with the district school departments on the return of teachers to pedagogical work. State Archives of the Transcarpathian region, F. R-14, op. 1, spr. 618, arc. 32.
 7. Presidium of the People's Council of Transcarpathian Ukraine, April 19, 1945. Circulation of the authorized NRZU in education affairs On the oversight of teachers from the bourgeois nationalist ideology disseminated by fascist occupants in the past. State Archives of the Transcarpathian region, F. R-14, op. 1, spr. 607, arc.1.
 8. Commissioner of the People's Rada of Transcarpathian Ukraine for Education, Uzhgorod, Transcarpathian Ukraine, December 9, 1944 - December 18, 1945. Resolution of the Central Committee of the Communist Party and the People's Council of Transcarpathian Ukraine. State Archive of Transcarpathian region, F.R-177, op. 1, Ref. 1, arc. 75.
 9. Ministry of Education of the USSR. Office. Decisions of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR on issues of public education (Volume I), January 4 - April 23, 1946. Central State Archive of the Authorities, Kyiv, F. 166, op. 15, sp. 127, arc. 131.
 10. Fizeshi, O.Y. (2017). Sotsial'no-ekonomichni chynnyky stanovlennya pochatkovoyi shkoly Zakarpattya: povoyennyi period [Socio-economic factors of formation of elementary school of Transcarpathia: post-war period]. *Scientific herald of Mukachevo State University. Series: Pedagogy and Psychology*,1(5), 218.
 11. Commissioner of the People's Rada of Transcarpathian Ukraine for Education of Uzhgorod, Transcarpathian Ukraine, December 15, 1945. Resolution of the People's Council of Transcarpathian Ukraine and CK OF KPZU December 15, 1945 on improving the work of schools in the Transcarpathian region, report of the regional department of public education on improving work in public schools of Transcarpathian Ukraine. State Archive of Transcarpathian region, F. R-177, op. 1, Ref. 79, arc.8.
 12. People's Commissariat of Education of the USSR. The Office of the Council of Ukrainian SSR, January 2 - December 22, 1945. Central state archive of government bodies, F. 166, op. 15, spr. 54, arc. 244.
 13. Ministry of Education of the USSR. Office. Decisions of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR on issues of public education (Volume II), May 6 - December 23, 1946. Central state archive of government bodies, F. 166, op. 15, spr. 128, arc. 163.
 14. Transcarpathian Regional Department of Public Education Ministry of Education of the USSR. February 16, 1946 – December 31, 1946 Orders of People's Commissar and Minister of Education of the USSR for 1946. State Archives of the Transcarpathian region, F. R-165, op. 2, spr. 1, arc.138.

FIZESHI Oktaviia,

Doctor in Pedagogy, professor, professor chair of Pedagogy Preschool and Primary Education,
Mukachevo State University

IDEOLOGY OF PROFESSIONAL ACTIVITIES OF THE TEACHERS OF THE PRIMARY SCHOOLS IN THE MULTICULTURAL REGION (ON THE EXAMPLE OF THE TRANSCARPITHIAN REGION IN THE POSTWAR PERIOD)

Abstract. Introduction. It so happened historically, that the professional activity of the teacher was acquired a certain ideological direction. Most of all the tendencies towards ideologization of the activities of teachers appeared in the first years after the end of World War II, after all the process of joining Transcarpathia to Soviet Ukraine had led to irreversible processes in all spheres of life of the edge.

The purpose is to study features of the implementation of state ideology in the context of the professional

activities of primary schools teachers in Transcarpathia in the postwar period.

The methods are search-bibliographic method, his goal is to study archival, bibliographic and museum catalogs, funds, descriptions and bibliographic publications; content analysis method of archive materials (orders, resolutions) in order to identify the retro features of the organization and the content of the professional activities of Transcarpathian primary school teachers; chronological, retrospective logical-system analysis as a basis for

studying the peculiarities of the ideological work of primary school teachers of Transcarpathia in the Soviet period.

The Results are totalitarian state control over socio-political (one-party system, the absence of dissent, the formation of an ideological person), and over cultural (social realism, "Mass" culture, control over the formation of communist consciousness) life of the Transcarpathian edge this control served as a context for the reform of the education system, including the professional activities of teachers. The newly formed authorities tried to exercise control over the consciousness of teachers in every possible way. And for this purpose during 1945-1946 a number of documents were issued, which provided the necessary ideologization of pedagogical workers. Such publications as the Circular "On the warning of teachers from the bourgeois nationalist ideology disseminated by fascist invaders in the past" (1945), Regulation "On the state of work of schools Western and Transcarpathian regions of the Ukrainian Soviet Socialist Ukraine" (1946) and other. So in order to eradicate nationalism for teachers of the Western and Transcarpathian regions the Ministry of Education of the Ukrainian SSR issued a special literature: such collections as "Ukrainian-German nationalists on the service of fascist Germany", "Achievements of the Soviet school for 25 years", "Primary School". In that period such Collections as "The Decree of the Party and Government on the School", "Soviet school and the organization of its work", "On the teaching of the Constitution of

the Union of Soviet Socialist Republics and the Ukrainian SSR in the school", this literature was aimed at establishing the ideological foundations of the formation of a Soviet teacher.

Originality. In the article the author substantiates the process of ideologizing of the professional activity of Transcarpathian primary school teachers of the Soviet period as a consequence-dependent transformation in its organization, management, content of activity. These transformations were determined by the state-territorial subordination of the edge.

Conclusion. An analysis of archival sources conducted by the author testified, that the professional activity of primary school teachers in educational institutions of Transcarpathia of the studied period, in the first place, depended on the policy and ideology of the state. After all, the Soviet authorities, under which Transcarpathia appeared at the end of World War II, destroyed the intelligentsia of this edge; it tried to establish norms of communist morality in all spheres of public life, including education.

Keywords: a primary school, a primary school teacher, an ideologization of the teacher's professional activities, a multicultural region, Transcarpathia.

Одержано редакцією 15.01.2019
Прийнято до публікації 21.01.2019

DOI 10.31651/2524-2660-2019-2-9-14

ORCID 0000-0003-2833-4822

ЧЕРЕДНИК Олена Володимирівна,

керівник навчально-методичного відділу, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри менеджменту,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

e-mail: 21raduga-duga21@gmail.com

ORCID 0000-0002-7617-8636

ГАРАНЬ Наталія Станіславівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

e-mail: garan_nat@i.ua

УДК378.014(477)"19"

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті розглядається проблема розвитку закладів вищої освіти України на початку ХХ ст. Авторами зроблено аналіз науково-педагогічних досліджень, публіцистичних праць, який доводить, що досліджувана проблема є дуже багатоаспектною, педагогами-науковцями приділено значну увагу вивченню різних площин питання розвитку вищої освіти України. У пропонуваній статті розглянуто проблему формування та основні напрямки розвитку вищої школи в контексті історичних умов початку ХХ ст. Наприкінці роботи наведені основні висновки з даної проблеми, констатуються ключові питання та досягнення в даній сфері. Стверджується, що політичні та соціокультурні події в країні мали значний вплив на створення та розвиток закладів вищої освіти України. Авторами підкреслено, що вивчення історичного досвіду, прогресивних надбань минулого, звернення до вітчизняної спадщини покликані сприяти пошуку адекватних можливостей для реформування сучасної вищої освіти України

та вдалій реалізації запланованого урядом освітнього курсу.

Ключові слова: вища освіта, міністр народної освіти, заклад вищої освіти, народний університет, учительський інститут, українська освітня політика.

Постановка проблеми Система вищої освіти сучасної України переживає складний процес реформування та модернізації, що відбувається на тлі політичних і соціокультурних змін у державі, супроводжується інтеграцією країни до Європейського Союзу.

У контексті вітчизняної історії сучасні реформаційні процеси у вищій школі розглядаються як закономірне явище, зумовлене радикальними трансформаціями в усіх сферах життя. Нинішня реформа вищої школи має свої аналогії в історії. Можна відзначити, що кожна з